

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 897031/3

בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק מרוה – אב"ד, הרב רפאל זאב גלב, הרב שמעון לביא

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אורלי מנע-שני)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד יהונתן קנר)

הנדון: תביעה לשינוי הסדרי שהות הגדלת מזונות ופרעון מזונות עבר

פסק דין

ענינו של פסק דין זה – קביעת סך המזונות בתביעת מזונות ילדים.

תיק זה מתנהל בפנינו מזה כשנתיים ימים.

הצדדים נישאו זה לזה כדמו"י בתאריך א' בתמוז תשע"ב (21.06.12) כאשר מנישואין אלה נולדו שלשה ילדים: הבן הגדול - כיום בגיל 7, הבת אמצעית בגיל 6 והקטנה בגיל 5.

הצדדים התגרשו לאחר כשש שנים בתאריך ט"ז בשבט תשע"ט (22.01.19).

פסק דין זה מתייחס לתביעת המזונות שהוגשה בתאריך ט' בחשון תשע"ט (18.10.18).

התקיימו בפנינו מספר דיונים, ובכלל זה חקירות, כאשר כל צד מעלה את טענותיו כמפורט בפרוטוקול הדיונים.

עיקר מחלוקתם של הצדדים נסובה סביב סכום המזונות הראוי לקבוע בתיק זה בהתאם ליכולותיו של האב ומיצוי פוטנציאל השתכרותו, כמו כן האם ניתן להתחשב בהכנסת האם הגבוהה משמעותית מזה של האב ולהפחית את מחויבותו וחלקו במזונות ילדיו.

טענות התובעת

האם תיארה בפנינו את האב כמי שאינו מטה שכם בגידול הילדים ומתעלם מצרכיהם תוך כדי זלזול בהחלטות בית הדין ואי עמידה בהסדרי השהות עם ילדיו. לדבריה הדבר גובל בפגיעה של ממש בנפשם של הקטינים. האם דורשת לעבות את הסדרי השהות עם האב תוך כדי שימת דגש על עמידה בזמנים ומתן קנס בשל כל הפרה בסך 150 ש"ח.

לטענתה בטרם ייקבע גובה המזונות יש ליתן את הדעת על כך שהאב איננו מלין את ילדיו אצלו מעבר לשבת אחת פעם בשבועיים, כשהוא לוקח את ילדיו ומלין אותם בבית הוריו. מלבד זאת הוא רואה אותם אחת לשבוע בלבד בימי שלישי כאשר כל העול מוטל על כתפיה על כל המשתמע מכך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לגופה של תביעה - לטענת האם היא מתגוררת יחד עם שלשת ילדיה בדירה שכורה בכ" ומשלמת שכירות בסך 5,300 ש"ח בתוספת 350 ש"ח וועד בית. לדבריה המשכיר בא לקראתה במחיר ואיננו מעלה את השכירות כבר כמה שנים, מחיית ילדיה יקרה למדי והיא דורשת סך 1,600 ש"ח לילד כפי שפרטה בסיכומיה ס"ה 4,800 ש"ח, בנוסף השתתפות במדור בסך 2,650 ש"ח לחודש, ובנוסף מחצית הוצאות המדור בסך 1,000 ש"ח. משכך יש לחייב את האב ס"ה 8,450 ש"ח לחודש ובנוסף מחציות כמקובל. לדבריה מעבר לסכום זה, ומפאת מיעוט מעורבותו בחיי ילדיו והסדרי השהות המועטים כשהוא בקושי מגיע לראות את ילדיו, היא נאלצת להשתמש בשרותי מטפלת בסכום של 2400 ש"ח לחודש (4 שעות אחת צ" 3 פעמים בשבוע בסכום של 50 ש"ח לשעה), כך שהדבר חייב להילקח בחשבון בהחלטת בית הדין.

האם טוענת כי האב מרוויח לחודש 10,000 ש"ח ופוטנציאל ההשתכרות שלו גבוה יותר ואיננו מנוצל דיו.

מעבר לכך דורשת הנתבעת לחייב את האב בהוצאות החריגות על העבר בסך 48,711 ש"ח ולחייב את האב במחציתן בסך 24,355 ש"ח.

טענות הנתבע

הנתבע תיאר בפנינו את קשייו בפרנסה, וקבל על מר גורלו שהוא מתגורר בקרוון/אוטובוס. הוא איננו מקל ראש בצרכי ילדיו, אך טוען שלאור הכנסתו הזעומה אין לו יכולת לעמוד בדרישות הגבוהות של אם ילדיו.

לדבריו הוא משתכר לחודש כ- 6,000 ש"ח בלבד, למרות שהוא עובד כ- 11 שעות ביממה ומקבל על שעות נוספות, ואף עובד בעבודה נוספת.

עוד טען הנתבע, כי לאור הכנסתה הגבוהה של התובעת בסך 16,000 ש"ח לחודש נטו, הרי שיש להטיל עליה השתתפות משמעותית במזונות הקטינים ומדורים.

לגופה של טענה - הנתבע וב"כ טוענים כי לאור הודאת התובעת כי סך כל הוצאות המחיה של הבית היה בסך 16,000 ש"ח, ולאחר שהצהירה כי חלקו של האב היה תמיד בסך 6,000 ש"ח, בהם היה משלם את חלקו באחזקת הבית וכן מחצית מגני הילדים, הרי שמן הראוי שהיא תמשיך לשאת ברוב הנטל כבעבר, לאור יכולותיו המועטות שלו ולנוכח הכנסותיה הגבוהות, ובפרט כשמצבה של האם רק השתפר מאז, וכפי שהודתה שהיא מצליחה לחסוך מידי חודש קצבה בסך 378 ש"ח בו בזמן שהוא מתקשה אפילו למצא בשכירות קורת גג לעצמו ומצבו בכי רע.

לגבי רכיב המדור טוען הנתבע כי שכירות בסך 5,300 ש"ח יקרה למדי, ורק מחמת משכורתה הגבוהה של האם הם יכלו לעמוד בכך, וברור שעתה לאחר גירושי הצדדים אין לחייבו על כך.

לדבריו הדברים מקבלים משנה תוקף לנוכח העובדה ששני הילדים הגדולים הם כבר מעל גיל שש, והקטנה גם כן בשנה השישית לחייה, כך שהחויב מדין צדקה בלבד.

עוד הוסיפה ב"כ הנתבע, כי אסור שבית הדין ייתן את ידו להמשך מצב אבסורדי בו הילדים ישהו אצל אימם בבית עשיר ואצל אביהם בבית עני, ויש להקטין את הפערים בכל דרך אפשרית ולתת לנתבע לשקם את חייו ולאפשר לו לבנות עתיד טוב יותר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יצוין כי האב מכחיש את טענות האם לגבי אי שיתוף פעולה ואי עמידה בהסדרי השהות. להיפך, לדבריו הוא הוסיף מעבר להתחייבותו.

לאור האמור דורש הנתבע להעמיד את סכום המזונות על המינימום, תוך כדי התחשבות בקצבת הילדים מביטוח לאומי המופרשת מידי חודש לחשבונה של האם. לדבריו יש לחייבו בסך 1,650 ש"ח עבור שלושת הילדים לצרכיהם מכל מין וסוג שהוא (סעי' 63 לסיכומיו), כמו"כ לחלק את הנטל ביניהם ברמה של 85% על האם 15% על האב, להגביל את ההוצאות הרפואיות לחריגות בלבד, ולא לחייבו על המחציות לשעבר.

החלטות והסכמים

ביום ט"ז בשבט תשע"ט (22.01.19) חתמו הצדדים על הסכם שאושר בבית הדין ואף קיבל תוקף של פסק דין. בהסכם זה נקבעו הסדרי השהות כדלהלן:

ו. הסדרי השהיה יהיו כדלקמן:

1. האב ייקח את הילדים בימי שלישי מהמוסדות בין השעות 16:30 עד 17:00, ויחזיר אותם לאם בשעה 20:00.

2. בכל סוף שבוע שני האב ייקח את הילדים מהמוסדות בשעה 12:45, ויחזירם לאם במוצאת שבת בשעה 19:00 ובקיץ (שעון קיץ) שעה לאחר צאת השבת.

יש לציין כי הצדדים אף הופנו לאב"ד לשעבר הרב ישראל שחור לגישור שלא צלח.

ביום כ"ו טבת תשע"ט (03.01.19) נתן בית הדין החלטה לחיוב מזונות זמניים בסך 7,000 ש"ח על חשבון התביעה מיום הגשתה.

ביום ב' בשבט תשע"ט (08.01.19) במענה לבקשת הנתבע הורה בית הדין שעל האב לשלם מיידית 5,000 ש"ח (מתוך ה-7,000 ש"ח הנזכרים) תוך כדי הבהרה שכאשר תינתן החלטה על גובה המזונות החודשי תיעשה התחשבות רטרואקטיבית לכאן ולכאן.

בתאריך ו' באדר א' תשע"ט (11.02.19) ניתנה החלטה מסכמת, כאשר בסעיף י"ד להחלטה נקבע כדלהלן:

י. לאחר עיון בחומר המצוי בתיק, ולאור העובדה שאין הכחשה בדבר 7,500 ש"ח ששולמו על ידי האב בתחילת ההליך ובנוסף 4,500 ש"ח, מחליט בזאת בית הדין כדלהלן:

א. החל מתאריך ט' בחשון תשע"ט (18.10.18) יישא האב בתשלום מזונות זמניים לקטינים, כולל מדור והוצאותיו, בסך 5,000 ש"ח. סכום זה נקבע כמזונות זמניים, וישולם בכל 10 לחודש קלנדרי.

ב. במידה והאב יאחר את תשלום המזונות והאם תגבה זאת בהוצאה לפועל, לא יזדקק בית הדין לתביעותיו בעניין וכפי שנקבע בהחלטת בית הדין הגדול בתיק 798549/5.

ג. מסכום המזונות הנ"ל יקוזז 12,000 ש"ח הנ"ל ששולמו, ובמידה והאב ימציא לבית הדין אישור על תשלום ה-500 ש"ח האחרונים, סכום זה יקוזז אף הוא.

ד. החלטה זו מחליפה את ההחלטה למזונות זמניים מתאריך 3.1.19.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. בית הדין אוסר על הצדדים להגיש בקשה כלשהי באשר למזונות הילדים, עד לדיון הבא שיתקיים בעניינם לקביעת מזונות קבועים. במידה ותוגש בקשה ישקול בית הדין בחיוב הוצאות.

ו. על ב"כ הצדדים להגיש בתוך חמישה ימים תאריכים מוסכמים לדיון במזונות קבועים לימי שני ורביעי בחודש מאי.

ז. עד לדיון הבא על הצדדים להגיש לבית הדין תצהיר חתום כדין לרבות אסמכתאות על כל הכנסותיהם, ולצרף דפי חשבון עו"ש מחודש נובמבר 2018 ועד פברואר 2019.

בתאריך י"ב תמוז תשע"ט (15.07.19) בסעיף ג' להחלטה בית הדין המליץ לצדדים להתפשר כדלהלן:

ג. לאור הדברים שנשמעו בדיון, בית הדין ממליץ לצדדים להגיע להסכמה על סכום בסיס (כולל מדור) בסך 4,500 ש"ח ומחציות עד לתקרת תשלום של 1,000 ש"ח.

ההצעה סורבה.

בתאריך ד' טבת תש"פ (01.01.20) נתן בית הדין החלטה כי בנוסף למזונות הזמניים שנפסקו, האב יישא במחצית הוצאות חריגות המפורטות בבקשה של ב"כ האישה מתאריך 10.12.2019 סעיף 16 אות ד', החל מחודש ינואר 2020.

הנושא הנדון

אם נסכם את הדברים הרי שיש בפנינו תביעת מזונות קטינים בשלשה מישורים:

- חיוב מזונות קבועים.

- שינוי זמני שהות מהאמור בהסכם ומתן קנס על כל הפרה.

- חוב מזונות העבר.

בשאלה זו נדון בס"ד בסעיפים הבאים:

א. גדר חיוב האב במזונות ילדים מעל גיל שש מעיקר דין מזונות או מדין צדקה.

ב. חיוב האב במזונות ילדים בהתאם ליכולותיו לעומת פוטנציאל השתכרות.

ג. גובה השתכרותה של האם כעילה לחיובה בנשיאה בנטל.

ד. קצבת ילדים למי.

ה. חיוב האב בדמי טיפול.

ו. שינוי בהסדרי השהות מן המוסכם בהסכם הגירושין.

ז. מסקנות ופסק הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דיון והכרעה

א. גדר חיוב האב במזונות ילדים מעל גיל שש מעיקר דין מזונות או מדין צדקה הנה בנידוננו עסקינן בשלושה ילדים כאשר שניים מהם בני 6 ומעלה והקטנה בת 5. מן המפורסמות שיש חילוק בגדר חיובו של אב לזון את ילדיו עד גיל שש לעומת גילם מעל גיל שש. יסוד החילוק זה מקורו בסוגיה בכתובות (דף ס"ה:):

"דרש רבי עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה אע"פ שאמרו אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים אבל זן קטני קטנים עד כמה עד בן שש".

ויעויין עוד בתוס' בסוגיה (כתובות מ"ט: דב"ה 'כשהם קטנים') שכתב שם שב'קטני קטנים' לית מאן דפליג בזה שחייב מעיקר הדין.

כלומר שחיובו של האב לזון את ילדיו עד גיל שש הוא מעיקר הדין (מדאורייתא¹). ולעניין החיוב מגיל שש ומעלה הוא מתקנת אושא' על ידי ביזוי על כך שהוא מתאכזר לילדיו ולא זן אותם - היכא שאינו אמיד. וכשהוא אמיד, בית הדין כופין אותו מדין צדקה לזון את ילדיו. ויעויין בזה בסוגיית הגמ' בכתובות שם (מ"ט: וכן בדף נ.).

הרמב"ם בהלכות אישות פי"ב הי"ד פסק כן להלכה וזה לשונו:

"כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים, מכאן ואילך מאכילן עד שיגדלו כתקנת חכמים, ואם לא רצה גוערין בו ומכלימין אותו ופוצרין בו, אם לא רצה מכריזין עליו בציבור ואומרים פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן את אפרוחיו, ואין כופין אותו לזונם אחר שש".

כך גם מסיק השולחן ערוך לדינא באבן העזר סימן ע"א סעיף א' וז"ל:

"חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש וכו' ומשם ואילך זנן כתקנת חכמים עד שיגדלו ואם לא רצה גוערין בו וכו'".

מבואר אם כן שחיוב מזונות הילדים מתחלק לשניים, שעד גיל שש חייב מעיקר הדין, ומשם ואילך החיוב הוא מתקנת אושא' ומדין צדקה, ואם הוא אמוד כופין אותו, וכדקיי"ל ביו"ד סי' רמ"ח סעיף א' דכופין על הצדקה.

חיובו של האב בשאר צרכי הקטינים

יש לציין שחיובו של האב איננו רק במזונות ילדיו אלא אף בשאר צרכיהם על כל המשתמע מכך, וכמו שפסק השולחן ערוך באבן העזר סימן ע"ג סעיף ו' וז"ל:

¹ אכמ"ל בדבר מחלוקתם של הראשונים האם חיובו זה הוא מהתורה או רק מדרבנן. ונחלקו בזה הראשונים האם חיוב האב במזונות ילדיו מ'קטני קטנים' מדאורייתא או מדרבנן. הארכתי בכל זה בפסק דין אחר כאן בתל אביב תיק מס' 1020605/7 ושם בהערה 1, ואכמ"ל יותר בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"בניו ובנותיו עד בני שש חייב ליתן להם כסות וכלי תשמיש ומדור ואינו נותן להם כפי עשרו אלא כפי צרכן בלבד".²

הרי שחיובו של האב במזונות ילדיו כולל את כל צרכיהם לרבות מדור והוצאותיו וכדו'.

חיובו בצרכיהם הבסיסיים בלבד

הנה כידוע אנו עדים לכך שלכל בית ישנו את הסטנדרט שלו ברמת המחיה ולא הרי בית זה כבית אחר.

מעשה כשהאב טוען שאין לו יכולת לעמוד בדרישה כספית גבוהה לפרנסת ילדיו כמו בנידוננו, יש לדון האם יש ממש בטענה זו ושמה יש לחייבו רק בהוצאות בסיסיות ממש של ילדיו על אף שהאם רוצה מאד להעניק לילדיה את המקסימום המקובל בקרב החברה אליה היא משתייכת. פסק השולחן ערוך באבן העזר הלכות כתובות סימן ע"ג סעיף ו' ז"ל:

"בניו ובנותיו עד בני שש, חייב ליתן להם כסות וכלי תשמיש ומדור, ואינו נותן להם כפי עשרו, אלא כפי צרכן בלבד".

ומקור דברי השולחן ערוך הוא מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' אישות הלכה ו', עיי"ש. מבואר בדבריהם שאף אם מדובר באב עשיר אין הוא חייב ליתן מעבר לצרכיהם ממש. בסברת הדברים ביארו הח"מ (ס"ק ו') והב"ש (ס"ק ה'), וז"ל הב"ש שם:

"כפי צרכן ולא לפי כבודו כי דוקא לאשתו נותנים משום דדרשינן מקרא ד'עולה עמו' וחייב לכבדה אבל לבניו אינו צריך ליתן אלא כדי צרכן".

משמעות הדברים היא ברורה שחיוב הבעל לאשתו הוא כפי מעמדו וכפי יכולתו, מה שאין כן אב כלפי ילדיו שאינו חייב לממן את צרכיהם ההכרחיים, וכן העלה גם במגיד משנה שם.

תקנת הרבנות הראשית בחיוב מזונות לילד מעל גיל שש

אחת הטענות המרכזיות של הנתבע דנן היא שמאחר ושני ילדיו כבר מעל גיל שש וגם הבת הקטנה עוד רגע קט חוגגת יום הולדת השישי לחייה אם כן כל חיובו הוא לא מעיקר הדין אלא מחמת דין צדקה, והיות ויכולותיו מועטות לעומת אם ילדיו שמרוויחה הרבה יותר ממנו על כן מן הראוי לחייב את האם מדין צדקה ולא אותו ובפרט לאור קביעת בית המשפט העליון בבע"מ תיק מס' 919/15.

לאור טענתו זו חובה עלינו לברר את גדר חיובו של האב במזונות ילדיו מעל גיל שש והנפק"מ בזה.

חיוב מוסרי או חיוב דיני

הנה ישנו דיון רחב בנושא מזונות הילדים לפי תקנת הרבנות הראשית עד גיל חמש עשרה, אם הם חוב גמור על האב וכאשר ביכולתו לממן אותם הם מוטלים עליו בלבד או שמא גדר אחר בחיוב זה וכדלהלן.

² ויעויין בדברי החלקת מחוקק שם בסימן ע"ג בס"ק ה' שכתב לבאר בהגדרת חיוב כסות וז"ל: "נראה דהוא הדין ביותר ממש אם לא רצה לכסות גוערין בו ומכריזין עליו, דכסות ומזונות דין אחד להם, דשניהם צרכי הגוף הם, וכן אם הוא אמור כופין אותו על הכסות כמו שכופין על המזון". וכן כתב הב"ש שם סק"ד. עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרבנות הראשית בשנת תש"ד תיקנה תקנה בה חייבה את האב במזונות ילדיו מגיל שש ועד לגיל חמש עשרה, וזה לשון התקנה:

"לפנים בישראל אע"פ שמעצם הדין לא היו כופין את האב בממונו לזון את בניו ובנותיו הקטנים אלא עד הגיל של שש שנים, היו מכלימים אותו ומכריזים עליו כדי להכריחו לזונם עד שיגדלו. אך בזמנינו לא איכשר דרא לצערנו וכפיה מוסרית אין כוחה יפה כלל וכלל. החוק הממשלתי אינו נותן סמכות לרבנות בעניין מזונות הילדים אפילו למטה ממש, אלא שבתי המשפט הממשלתיים זקוקים בנידון לפסוק על פי דיני ישראל. ואירעו מקרים שהאב התאכזר מרוע לב בכדי להכריח את אשתו לקבל ממנו גט ובתי משפט הממשלתיים פטרו אותם על יסוד שהילדים היו למעלה משש. כשטענו מצד הילדים שבדיני ישראל כופין את האב מתורת צדקה אם הוא אמיד, באה התשובה שהחוק הממשלתי אינו יכול להתחשב עם טענה זו... כל המתבונן בצדק ישפוט שהמצב דורש תיקון מתאים. בימינו אלה אפילו ילדים מבוגרים קודם שהגיעו לגיל של חמש עשרה, סכנות מוסריות גדולות צפויות להם (לכנות וגם לבנים) אם פרנסתם לא תהיה מובטחת על יסוד משפטי. אין צריך להאריך בדבר המובן לכל מי שעניו פקוחות על מצב ההווה. להנהיג לכתוב בכתובה שהבעל מתחייב לזון את בניו ובנותיו שילדו לו עד שיגיעו לגיל של חמש עשרה שנה לא היה מספיק... אפילו אם ננהיג לכתוב שהבעל מתחייב כלפי האישה... גם בזה יהיה מי שימצא מקום לפקפק... ועל כל פנים הרי זה לא יועיל אלא על העתיד כשיתחילו לכתוב כך... כדי לצאת מכל המבוכות והסיבוכים יש לנו רק דרך אחת והיא לתקן תקנה כוללת שתחול על הכל. ולאחר שנקבעה תקנה זו על פי הרבנות הראשית לארץ ישראל ומועצתה המורחבת ועל פי בתי הדין הרבניים... היא לתקנה זו כל תוקף ועוז כתקנות שו"ם... ויהא זה דין ממש, ועל פיה יפסקו בתי הדין של ישראל בכל ארצנו הקדושה, וממילא... יפסקו כך בתי המשפט של הממשלה... אי לזאת קבענו את התקנה... כשם שמאז ומעולם עד היום הזה היה כח בית דין... לחייב את האב בחיוב משפטי גמור ולכופו בממונו וככל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של שש שנים – כך יהא מעתה ואילך כוחם יפה לחייב בחיוב משפטי גמור ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה".

והנה נחלקו מגדולי דייני ישראל בגדר תקנה זו האם הינה תקנה גמורה לחיוב ואין עניינה רק כתקנה מדין צדקה בלבד, ולדעת אחרים מגדולי דיינים תקנה זו היא מדין צדקה בלבד כאשר ישנה נפק"מ לדינא בהבנת הדברים וכדלהלן.

בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הראשיים לישראל הרה"ג י א. הרצוג, הרה"ג עוזיאל והרה"ג א.מ.י וילקובסקי זצ"ל, קבע בפסק דינו מיום כ"ד בניסן תש"ז בתיק 1/15/707 (הובא באוסף פסקי דין ורהפטיג חלק א' עמוד ק"ג) וז"ל:

"מוטעית היא ההנחה כאילו תקנת הרבנות מבוססת על החיוב המוסרי של צדקה גרידא. לפי האמת אין הדבר כן, אלא התקנה בעצמה יוצרת חובה משפטית עצמאית גמורה, שהיא איננה נובעת מדיני צדקה כלל ואיננה מוגבלת, איפוא, ע"י ההיקף המצומצם של דיני צדקה, תקנת הרבנות הראשית באה להעלות את גיל הילדים, שהאב חייב במזונותיהם, ולא מדין צדקה לעניים, אלא מדין חובת האב למזונות בניו ובנותיו, שכל המונע עצמו או משתמט מזה, הרי הוא חוטא לגבי ילדיו והורס חיי המשפחה בישראל,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואסור לו לאב לנער חצנו מחובה אבהית זאת ולהטילה על הציבור או על האם".

לדברי הרכב מכובד זה נמצא כי תקנה זו תוקנה כהמשך לתקנת אושא הקדומה של חיוב מזונות לילדים מגיל שש, שכאמור לעיל היא יוצרת חובה מוחלטת משפטית והלכתית כאחד.

לדעה זו עולה כי תקנת הרבנות הראשית באה להמשיך בעצם את החיוב לקטני קטנים עד גיל חמשעשרה. החתומים על פסק דין זה אשר ביארו את מהות התקנה הם הרבנים הראשיים, שהם הם היו מתקני התקנה והעומדים בראשה, והם פירשו את כוונתם בתקנה זו.

יצויין כי בית הדין הרבני הגדול חזר על פרשנות זו בשנית בהרכב הרה"ג ע. הדא"ה, י. מ. בן-מנחם וי. הדס, זצ"ל בתיק ערעור 138 (גדול) תשי"ט/ט/138, בזה"ל:

"לפי תקנות בית הדין שדנין לפיהם בבתי הדין בארץ ישראל [...] הכח ביד בית הדין לדון ולחייב את האב במזונות בניו הקטנים אף בעברם גיל שש, בהתאם לגדרי דין החיוב של החוב עבור פחותים משש לפי הגמרא והשולחן-ערוך". וכן כתב בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ב אבן העזר סימן צב עמוד שס).

ועיין שם שכתבו שעל כן כשם שמוכרים מנכסיו למזונות ילדיו עד גיל שש אם אין ביכולתו לפרנסם מהכנסותיו, כך מוכרים לנכסיו עבור מזונות ילדים עד גיל חמש עשרה. הרי שפיהם ברורות דיבר שגדר התקנה הוא חיוב מעיקר הדין של חוב האב לזון את ילדיו ולא מדין צדקה בלבד. אמנם בשו"ת יביע אומר (ח"ח אבן העזר סי' כ"ב) כתב בזו הלשון:

וכתב החלקת מחוקק (סי' פ"ב ס"ק ט') דהא דאמרינן שיכול האב לומר כשהבן יותר מבן שש, שאם אין הבן אצלי איני נותן לו כלום, מיירי שהבן אינו רוצה להיפרד מאמו, ולכן יש לאב לומר אין עלי "חיוב צדקה" לפרנסו כל זמן שאינו שומע לקולי, להיות אצלי ללמדו תורה, ושאר דברים שעלי להנכו בהם. ע"כ. ולכאורה משמע דה"ט מפני שאינו מחוייב במזונות הבן לאחר שש אלא מתורת צדקה. ולפ"ז בזמנינו שיש תקנה מהרבנות הראשית משנת התש"ד, "שחייב האב לפרנס את ילדיו עד הגיל של חמש עשרה שנה", לא יוכל האב לפטור את עצמו בטענה זו. וע' להרה"ג ר' עובדיה הדא"ה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ד (חאה"ע סי' טו) שהאריך לבסס תוקף תקנה זו להלכה ולמעשה. וראה עוד בתשובת הגרי"א הרצוג שם. וע"פ תקנה זו דנים ופוסקים מזונות כל בתי הדין שבישראל. נמצא שהתקנה הנ"ל לא באה להפקיע תורת צדקה מהמשלמים מזונות לבניהם ובנותיהם כהלכת גוברין יהודאין, שעושים זאת ברצון טוב, וכרחם אב על בנים, אלא כוונת התקנה לכוף על אלה המתאכזרים על בניהם, ומשאירים אותם בעירום ובחוסר כל, ולחייבם לזון ולפרנס אותם כהלכה. ולכן אף בזמנינו אם יש לבן נכסים שאפשר לו להתפרנס מהם אין מחייבים את האב לפרנסם. וכמ"ש בטוש"ע (סי' עא). וכן פסקו חברי בית הדין הגדול, הרה"ג רבי עובדיה הדא"ה, והרה"ג רבי יעקב עדס, והרה"ג רבי יוסף שלום אלישיב. והובאה תשובתם בקובץ פסקי דין של בתי הדין הרבניים, ח"ד (עמוד ז). ע"ש. וראה עוד בקובץ פסקי דין הנ"ל ח"ב (עמוד צב) וח"ג (עמוד קעב). ע"ש. והגם שראיתי להגר"צ עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ב חאה"ע סי' צב עמוד שס), שכתב, ולעניין מזונות הבת הצעירה מרים, שהיא כיום בגיל י"ד שנה, יפה ונכון מאד כתב חברי הגאון מהרי"א הרצוג הרב הראשי לא"י, שלפי תקנת הרבנות הראשית, חייב האב במזונותיה, ככל מה שהוא חייב במזונות בניו ובנותיו עד גיל שש, ואין זה מדין צדקה בלבד, אלא מדין חובת האב במזונות בניו ובנותיו, שאסור לו לאב לנער את חצניו מחובה אבהית זו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולהטילה על האם וכו'. ע"ש. ומשמע שהחויב במזונות עד גיל ט"ו, היא כחויב האב ממש במזונות בניו עד גיל שש. ולפ"ז אפי' יש לבנים נכסים חייב לזונם ולפרנסם. מ"מ נ"ל העיקר כהוראת בית הדין הגדול הנ"ל [...] ואפילו אם תמצא לומר שלא יצאנו מידי ספק בכוונת התקנה הנ"ל, כבר כתב מרן בש"ע אה"ע (סי' קיה ס"ו), כל דבר שאינו מפורש בתקנה נעמידנו על דין תורה. וכתב על זה הרמ"א בהגה, וכן כל ספק שיש בתקנה על יורשי האישה להביא ראייה, שאין מוציאין ירושת הבעל מספק. ב"י בשם תשובת הר"ן.

נמצאנו למדים כי לשיטתו של מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל תקנת הרבנות הראשית איננה חובה גמורה כמו תקנת חז"ל ביחס למזונות עד גיל שש אלא שהיא חיזוק דין הצדקה וכפייתו בתקנה, ועל כל פנים מידי ספק לא נפקא. לדעתו במקרה שיש לילדים מעל גיל שש נכסים וממון ואינם זקוקים לצדקה, או אז פטור האב ממזונותיהם.

מנגד, לדעת הרבנים הראשיים הגאונים הרב הרצוג והרב עוזיאל משמע שהתקנה היא תקנה גמורה וחויב מעיקר הדין כעין חויב מזונות עד גיל שש. ומשמע שאף אם יש לילדים מעל גיל שש נכסים וממון אעפ"כ חייב האב במזונותיהם.

גם בספר משפטי שמואל להגאון הרב שמואל ברוך ורנר זצ"ל הסכים עם מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל בגדר תקנה זו. כך עולה מפסק דינו של הרה"ג ש.ב. ורנר בשבתו כאב"ד יחד עם הרב ע. אזולאי זצ"ל ויבדלח"א הגאון הרב ח.ג. צימבליסט שליט"א בפסקי דין רבניים (ח"ז עמ' 136) שכתבו שם (בעמוד 151) בזו הלשון:

"מסקנת הדברים כי חובת האב לזון את בניו הקטנים עד גיל שש אף כשהם בעלי רכוש ויכולים להתפרנס משלהם. אולם אחרי גיל שש, שאז האב חייב לפרנסם מתורת צדקה, החויב אינו אלא כשאין להם משלהם, אבל כשיש להם רכוש שיכול לפרנסם, אין חובה על האב לפרנסם ולתת צדקה למי שאינו נצרך לכך. הלכה זו ואין חולק עליה ברורה ולכן בנדוננו המדובר באב המתפרנס בצמצום ודוחק בעמלו ועבודתו הקשה בפרדסו הקטן, ברור שאין לחייבו לפרנס את בניו. ועוד, אם יכבד ממנו הדבר ולא יוכל לשלם בזמנו, הרי תביא האישה את פסה"ד לביצועו על ידי הוצאה לפועל וזו האחרונה תשתמש באמצעי כפיה על ידי מאסר, והאם זה כיבוד אב או מקלה אביו, האם יש בזה חינוך הבנים או שזה יגרום תרבות רעה לבנים, שיושיבו את האב במאסר והם ימשיכו לצבור הון, לחסוך ולהוסיף עלי רכושם המופקד בבנק בארה"ב. אין חויב כזה בתורת ישראל אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים",

גם דעת המיעוט הרה"ג חיים צימבליסט שליט"א אינה חולקת בנקודה זו.³

אשר על כן נמצאנו למדים כי נחלקו הדעות בגדר תקנה זו והיו שהבינו כי חויב זה (מעל גיל שש ועד 15) הינו מעיקר דין מזונות שאז אין שום שייכות לאם בחיוב זה. ועל כל פנים גם אם נסבור כדעת הסוברים שחויבו של האב במזונות ילדיו מגיל שש ומעלה הוא לא מעיקר דין חויב מזונות אלא מחמת דין צדקה, מ"מ אין ספק כי האב קרוב וקודם יותר מהאם ורק במצב שבית הדין יווכח שאין לו יכולת לזונם ואין לילדים רכוש זה או אחר הרי שבית הדין עשוי לחייב אף

³ ויעויין עוד בפס"ד יסודי זה ומה שהביאו שם בעמוד 150 את הראשונים המהר"ם מרוטנבורג והרשב"א בתשובותיו ח"ב סימן שצ"א, ומה שביארו בזה דלא פליגי, וכן את דברי הכנסת הגדולה בספרו 'דינא דחיי' ודיוקו של הב"ח בסימן ע"א מדברי הרמב"ם שהכריע ברורות כדברי המהר"ם מרוטנבורג. ויעויין עוד בעניין זה גם בפד"ר ח"ב עמ' 298, ח"ד עמ' 7 ח"ה עמ' 336 ח"ט עמ' 263 ועמ' 352-354 ח"א עמוד 215 מה שכתבו בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

את האם לישא בנטל מדין צדקה וכמו שהעליתי בזה בפס"ד אחר כאן בת"א (תיק מס' 1020605/7 בסעיף ד') הרוצה יעייין שם.

מן הכלל אל הפרט

נמצאנו למדים לנידוננו שאף אם נצא מנקודת הנחה לחוש לדעת הסוכרים שחיובו של האב לילדיו מעל גיל שש איננו מעיקר הדין אלא מחמת דין צדקה בלבד, מכל מקום חיובו קודם לחיוב הציבור ולחיוב האם כאמור.

במקרה דנן אף אם האב איננו משופע ביכולותיו מכל מקום בוודאי איננו בגדר עני שאין לו את היכולת לפרנס את ילדיו, אלא שיש לבית הדין לשקול את רמת החיוב בפרט לנוכח האמור לעיל בדבר חיובו אך ורק בצרכיהם ההכרחיים ולא מעבר לכך.

ב. חיוב האב במזונות ילדים בהתאם ליכולותיו לעומת פוטנציאל השתכרות

הנה האב טען כי הוא מרוויח 6,000 ש"ח בלבד ואין לו יכולת לפרנס את ילדיו ודאי לא בסכום שדורשת האם בגינן, ובפרט לאור גילם מעל גיל שש (שניים מהם) כשלדבריו החיוב רק מדין צדקה ויש להטילו על האם. מנגד האם טוענת כי האב מרוויח לפחות 10,000 ש"ח ומעבר לכך יש לו פוטנציאל השתכרות גבוהה אלא שהוא בחר שלא להתאמץ יותר מידי בעוד היא נאנקת מעומס רב ונאלצת בגינו אף לשכור מטפלת קבועה שלש פעמים בשבוע בסכום של 2,400 ש"ח לחודש.

הנה אין ספק כי האב שינה את גרסתו בפנינו. די אם נזכיר כי בעוד שבמהלך הדיונים טען האב כי הוא משתכר בסך 6,000 ש"ח בלבד הרי שבסיכומים הסכום עלה בתחילה לסך 7,500 ש"ח (סעיף 38.4 לסיכומיו) ולאחר מכן עלה לכ- 8,000 ש"ח או ליתר דיוק 7,945 ש"ח לחודש ממוצע (סעיף 49 לסיכומי הנתבע).

במאמר המוסגר ולשם האיזון יצוין שאף התובעת לא דייקה כ"כ בגרסתה (אמנם לקולא ולא לחומרא) – (זאת מעבר לדרישה מוגזמת למדי בגין מזונות ילדיה), כי בעוד שבתחילה היא טענה כי מחצית המדור אותו היא דורשת מהאב עומד על סך 2,850 ש"ח (סעיף 106 לסיכומיה) הרי שלבסוף היא העמידה רכיב זה על סך 2,650 ש"ח (סעיף 140 לסיכומיה).

לאחר עיון במסמכים ולאור מה ששמענו והתרשמנו אנו סבורים כי האב מרוויח בחודש כ- 10,000 ש"ח לפחות, בפרט לאור הצהרתו בפנינו על שעות עבודה רבות מעבר למקובל, וכי מעבר לעבודתו ב'סופר' הוא עובד במקביל בעבודה אחרת (פרוטוקול הדיון מיום 02.01.19 שורות 91-97).

כשטוען שאין לו – 'חייך קודמין'

לדבריו של האב הוא מתגורר בקרוואן, וכאמור באת כוחו אף הוסיפה שאין זה הוגן לקבע מצב עגום זה שמרשה מתגורר בדירת חדר לעומת האם המתגוררת בדירת חמישה חדרים (פרוטוקול הנ"ל שורות 88-90).

שוב במאמר המוסגר יצוין כי בעוד שבדיון ביום כ"ה בטבת תשע"ט (02.01.19) טען האב כי הוא דר בדירת חדר (צוין לעיל) הרי שבדיון ביום י"ב תמוז תשע"ט (15.07.19) (שורות 6-7 לפרוטוקול הדיון) טען בא כוח האב כי מרשו מתגורר בקרוון/אוטובוס.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדברים קיבלו חיזוק לאור עדותה של העו"ס לסדרי דין הגברת א' שביקרה בבית האב ולדבריה הוא אכן מתגורר באוטובוס נטול מושבים החונה בחצר בריכת השחייה במושב ג'.

על פניו בית הדין סבור שטענת באת כוח הנתבע סבירה ומקובלת. אין הגיון להצר את צעדיו של אבי הילדים ולא לאפשר לו מגורים כמקובל על אף חובתו הבלתי ניתנת לערעור בצורכי ילדיו הקטינים - גם אם זה מתורת צדקה.

אכן כפי שביארנו בסעיף א' במידה וחיובו לזון את ילדיו מעל גיל שש הינו מדיני צדקה בלבד, ייתכן שיש לצרף גם את האם בנשיאה בנטל אם אכן מתרשמים אנו על מיעוט יכולותיו כשלא יוותר לו די צרכו אם אנו נחייבו בכל הנטל.

אנו סבורים שסוגיית הגמרא במסכת בבא מציעא ס"ב.⁴ שנפסק להלכה כדעת רבי עקיבא שתמיד אמרינן 'חייך קודמין לחיי חברך', יש בה כדי להשליך אף בנידון דידן. משכך, כל אימת שיש ספק האם יש להעדיף את צרכיו ההכרחיים של האב על פני צורכי הקטינים או להיפך, אנו נעדיף את צרכי האב בפרט כשמדובר על שניים מתוך השלשה קטינים מגיל שש ומעלה.

לחיזוק הדברים מן הראוי לצטט את דברי הטור ביו"ד בהלכות צדקה (סימן רנ"א) שכתב וזה לשונו:

"כתב ה"ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו, שנאמר: "וחי אחיך עמך" - חייך קודמין לחיי אחיך, וכן אמרה הצרפית לאליהו: "ועשיתי לי ולבני תחילה" - לי ואח"כ לבני, והודה לה אליהו ואמר לה: "לך ולבנך תעשה באחרונה"⁵.

הרי שתחילה חייב אדם לדאוג לפרנסתו ורק אחר כך לפרנסת בניו ובני ביתו, וכפי שפסק כן להלכה ברמ"א ביו"ד סימן רנ"א סעיף ג' עיי"ש.

פוטנציאל השתכרות האב

התובעת טענה כי יש להתחשב בפוטנציאל השתכרותו של האב והיותו והוא מתעסק במספר עבודות, בסופר מרקט, כמדריך עבודות בגובה, כנהג משאית וכמו כן גם מעביר הדרכות בנהיגה. לדבריה אין ספק כי הוא יכול להכניס הרבה יותר ממה שהוא משתכר ולכן יש לחייבו בכל צרכי הילדים כאמור.

אכן מושג זה תפס לאחרונה משקל חשוב למדי בערכאה אחרת, אך לענ"ד התייחסות ההלכה שונה בתכלית כפי שיבואר והארכתי בזה בפס"ד שהזכרתי (ת"א תיק מס' 102060/5/7 פורסם) הרוצה יעיין שם, ואכתוב כאן בקצרה ממש.

חיוב הבעל להשתכר כדי לזון את אשתו

הנה חיובו של האב לעבוד כדי לפרנס את ילדיו הוא נושא השנוי במחלוקת.

⁴ מובאת שם מחלוקתם המפורסמת של בן פטורא ורבי עקיבא גבי שניים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים שאיננו מספיק לשניהם.

⁵ לתועלת המעיין אצטט המשך דבריו בקצרה בדבר סדר קדימות מתן צדקה, וז"ל: "ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואח"כ פרנסת בניו. ואם אביו ובנו שבוים ואין לו במה לפדות שניהם יפדה האב ויעזוב הבן ואחר הבנים אחיו ואחר אחיו הקרובים ואחר הקרובים אליו שכניו ואחר שכניו אנשי העיר ואחר אנשי עירו שבוים שאר ארצות".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנה מצינו מחלוקת הראשונים בגדר חיובו של הבעל לפרנס את אשתו, האם חיוב זה טומן בחובו גם לצאת לעבוד כדי שיוכל לפרנסה כדבעי או דילמא לא. יעויין בזה בדברי התוס' במסכת כתובות (דף ס"ג עמוד א') שהביאו את מחלוקת רבינו אליהו ור"ת בזה, שלדעת רבינו אליהו הזקן חייב וכפי שעולה מלשון התחייבותו של הבעל כלפי אשתו בכתובה 'אנא אפלא ואזון', ולדעת רבינו תם איננו חייב.

להלכה, פסק הרמ"א בסימן ע' ס"ג כדעת רבינו אליהו הזקן בזה"ל:

"ויש אומרים עוד דחייב להשכיר עצמו כפועל ולזון אשתו".

אמנם הגר"א שם בסק"ט כתב שדעת רוב הפוסקים כרבנו תם החולק על רבינו אליהו וסובר שאינו חייב להשכיר את עצמו, אך הט"ז שם בס"ק ד' כתב להכריע לדינא כדעת רבינו אליהו הזקן שחייב.

האם חייב האב לעבוד ולהשתכר כדי לפרנס את ילדיו

והנה יש לעיין בזה כשהנידון גבי חיוב האב במזונות ילדיו, האם חיוב זה שווה בתוקפו לחיוב הבעל במזונות אשתו או דילמא לא.

מסברא יש מקום לומר שאף לרבינו אליהו הזקן אין חייב לצאת לעבוד ולפרנס, דזיל בתר טעמא, שהרי כלפיהם לא התחייב בכתובה 'אנא אפלא ואזון'.

ואכן כך כתב התוס' יו"ט על המשנה בכתובות (פרק ד' משנה ו') וזה לשונו:

"כתב הרע"ב: אבל קטני קטנים וכו' כופין את האב ומוציאין מידו בעל כרחו. ואם תאמר אי אינו אמיד, מה מוציאין ממנו? ויש לומר כמו בחיוב האישה, דאפילו אי לית ליה, אלא מזוני דחד יומא, חייב למיזנה מינייהו, או למיכל בהדא במאי דאכל, כמ"ש בטור סימן ע'. אבל ודאי אינו חייב להשכיר עצמו כפועל לפרנסם, אפילו לסברת ר' אליהו שכתב שם בטור, דבאיש חייב, דהתם היינו טעמא, דמספר כתובה נלמד אנא אפלא וכו'".

מבואר כדלעיל שיש לחלק טובא בין הדבקים אף לשיטת רבינו אליהו הזקן. לדבריו עולה שהאב אינו חייב להשכיר את עצמו למזונות הילדים, ואפילו לדעת רבינו אליהו שמחייב בעל להשכיר עצמו למזונות אשתו, אך למזונות ילדיו לכולי עלמא אינו חייב. אין זה אומר חלילה שהוא יתנער לחלוטין ואיננו אחראי לזונם, אלא שמה שהוא ידאג לעצמו לאוכל כדי שלא ימות ברעב, כך הוא יצטרך לעשות כן תמיד גם כלפי ילדיו, וכפי שכתב הטור בסימן ע' היכא שיש לו מזונות רק עבור יום אחד, שחייב לדאוג לאישה וילדיו שיאכלו עמו ויתחלקו במה שיש. אולם לצאת ולעבוד ולהתפרנס בכבוד ולזונם בהתאם, הוא לא חייב כלפיהם אלא רק כלפי אשתו.

דברי התוי"ט הובאו גם באוצר הפוסקים (סי' ע"א, א') וגם בספר דברי יוסף (להרה"ג יוסף כהן זצ"ל, כתובות סי' ע') פסק כן.

אולם יעויין בספר 'עזר מקודש' סימן ע' שמדבריו לא משמע כן⁶. ויעויין עוד בשו"ת מנחת יצחק חלק ו' סימן ק"נ מה שכתב בזה בביאור מחלוקת הר"ן והרא"ש בגדר חיוב מזונות ילדים

⁶ כתב לחדש לגבי חיוב מזונות אישה, שמאחר ומצינו שהתורה חייבה את האדם במזונות אשתו גם בלשון 'לא תעשה' וכדכתיב 'שאררה כסותה ועונתה לא יגרע' (שמות כ"א, י) לכן חייב האדם לפרנס את אשתו אפילו במחיר ש'יחזר על הפתחים', שהרי יש כאן לאו דאורייתא.

ובאמת שלפי דבריו, היה מקום לומר שלאור מחלוקתם של הראשונים (הר"ן – המהר"ם מרוטנבורג והרא"ש) הנזכרת האם מזונות ילדים מדין אמן נגעו בה אם לאו, א"כ אפשר שמחלוקתם תהא גם בזה, שלדעת הר"ן שמזונותיהם מדין אמן,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האם הוי חיוב הנובע מחמת אמן אם לאו, כשלדבריו עולה שיש לחייב את האב לצאת לעבוד כדי לפרנס את ילדיו ודלא כדברי התוס' יו"ט.⁷

נמצאנו למדים שנחלקו הפוסקים כיצד יש לנקוט לדינא לגבי חיובו של האב לזון את ילדיו (שלוש שיטות), האם בכלל חיובו לצאת לעבוד כדי לפרנס או אפילו לחזר על הפתחים כדי שלא לעבור על הלאו 'לא יגרע' ('עזר מקודש' אליבא דהר"ן, 'המנחת יצחק' אליבא דכ"ע), או דילמא הוי חיוב לדאוג להם למזונות ולחלוק עמם את לחמו, הא ותו לא, אך איננו חייב לעבוד לשם כך ובודאי שלא לחזר על הפתחים (תוס' יו"ט).

מן הראוי להביא כאן את דברי ה'חזון איש' המפורסמים (אבן העזר סימן ק"ח אות י' ד"ה 'לעניין'), שכתב לחדש שאף לשיטת רבינו תם שהבעל איננו חייב להשכיר את עצמו מעיקר הדין כדי לפרנס את אשתו וק"ו את ילדיו, מ"מ הוא חוטא לנפשו ולאשתו, ומשתדלין עמו לפתוח להשתכר.⁸ עיי"ש בדבריו.

ויעויין עוד בשו"ת הרדב"ז (חלק ג' סימן תקס"ו) בשם רבינו תם, שאף מדבריו עולה כן שכאשר נראה לבית הדין שיש צורך לחייב, בית הדין יכול לקונסו לפנים משורת הדין, וטוב הדבר.⁹

אכן, סוף דבר יש לציין, שלמעשה בפועל מקובל בבתי הדין לחייב את האב במזונות קטין בכל מקרה שהוא מסוגל להשכיר עצמו ולפרנס ואין לילדים מקור פרנסה אחר. אך בוודאי

א"כ האב יהיה חייב אפילו לחזר על הפתחים כדי לזון את ילדיו, שהרי נאמר שם הלאו של 'לא יגרע' שכאמור מתייחס לדבריו גם כלפי מזונות הילדים, משא"כ לדעת המהר"ם מרוטנבורג והרא"ש הסוברים שחיוב מזונות הילדים איננו קשור כלל לחיובו של האדם במזונות האישה, א"כ מאחר ואין כאן לאו דאורייתא, בוודאי שהאב איננו חייב לחזר על הפתחים בכדי לפרנס את ילדיו.

אם כנים הדברים יוצא, שדבריו של התוס' יו"ט דלעיל - בביאור מחלוקתם של רבינו אליהו הזקן ורבינו תם, שלכ"ע גבי מזונות הילדים אין האב חייב לעבוד כדי לפרנס - אינם עולים בקנה אחד עם העולה מדברי ה'עזר מקודש', ומה שחילקנו בזה לשיטתו בין שיטות הראשונים.

⁷ עיי"ש שהביא את דברי ה'עזר מקודש', ובתחילה הבין כדברינו בהערה הקודמת שלאור חידושו של ה'עזר מקודש' יצא שהשאלה האם אב חייב לצאת לעבוד כדי לפרנס את ילדיו או אפילו לחזר על הפתחים בשל כך - תלויה במחלוקתם של הר"ן והרא"ש הנ"ל.

בסוף דבריו מחדש ה'מנחת יצחק' פשט אחר במחלוקת הר"ן והרא"ש ז"ל: "נראה דלא פליגו רק לחומרא, כלומר דלמאן דס"ל דלא תלוי במזונות אמן חייב לפרנס אותם אפי' מתה אמן, אבל הכל מודים דיש בה גם מדין מזונות אמן, דבודאי לא פליגי במציאות, דכיון שהם נגררים אחריה, אי אפשר לה שלא תזון אותם כמ"ש הר"ן ... וכ"כ הב"ח שם. אלא שהר"ן ס"ל דהאי טעמא מהני גם להקל דכשאימם מתה פטור לזונם, והרא"ש והעומדים בשיטתו ס"ל דאף אם ליכא טעם מזונות אמם, חייב. אבל מודו דיש גם משום מזונות אמן, וממילא חייב גם לחזור על הפתחים, וחוץ מזה יש גם משום אכזריות ולא תעמוד על דם רעך".

מדברי ה'מנחת יצחק' עולה כי אין בפנינו מחלוקת ראשונים מקצה אל הקצה האם חיוב מזונות ילדים נובע מחיוב מזונות אמם, שהרי בזה כו"ע לא פליגי שבמזונות ילדים יש ג"כ חיוב מחמת אמם, אלא שלפי הרא"ש ודעימיה יש אף חיוב ישיר בפני עצמו מהאב לילדיו, ולכן פליגי על הר"ן שסבר שכשאמן מתה פטור האב במזונותיהם, ויש לחייבו, אך לעצם הדברים שחיוב מזונות ילדים נובע אף מחיוב מזונות לאישה/לאמם, בזה לא פליגי.

לאור חידושו של ה'מנחת יצחק' עולה, שאין מחלוקת כלל בעניין שהאב מחוייב אפילו לחזר על הפתחים כדי לזון את ילדיו, שהרי כ"ע מודו שמזונות ילדים הוי גם מחמת מזונות אמם, ומשכך גם הרא"ש ודעימיה ס"ל דאיכא לאו 'לא יגרע' גם לגבי מזונות הקטינים, וממילא חייב האב להימנע מכך ואפילו במחיר שיחזור הוא על הפתחים כדי לפרנס ולזונם, ודלא כפי שהבאנו לעיל בהבנתנו במחלוקת הראשונים לאור חידושו של ה'עזר מקודש'.

⁸ עיי"ש בהמשך שכתב ז"ל: "ואולי אם מוצאים חכמים לכופו בשוטים הרשות בידם, ולא משום חוב אשתו, אלא כאב המכה את בנו".

⁹ עיי"ש בדבריו שדן לעניין חיוב 'צורבא דרבנן' למזונות אשתו שישכיר עצמו אפי' למלאכה בזויה לו ואינה לפי כבודו. אך ה"ה למזונות בניו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שצריך לקחת בחשבון את נקודת הפתיחה לאור אי מחוייבותו להשכיר עצמו לעבוד עבור מזונות ילדיו אפילו הם 'קטני קטנים' – על כל פנים לשיטת התוס' יו"ט שכאמור מובאת בפוסקים – וכל שכן בילדים מעל גיל שש בחיובו כאמור לא הוי מדאורייתא.

אין נפקות בכושר השתכרותו של האב

הנפק"מ העולה היא לגבי הנידון על 'כושר השתכרות'. ברור שאם אנו יוצאים מנקודת הנחה כי האב איננו חייב כלל לעבוד כדי לפרנס את ילדיו, הרי שלא שייך לדון בדבר 'כושר השתכרותו של האב', ופשוט.

הן אמת שהבאנו בזה שלש שיטות להלכה האם חייב האב לצאת לעבוד ולפרנס ילדיו או אפילו לחזור על הפתחים עבורם או שפטור מכך, אך נראה שהאב יוכל לטעון 'קים לי' כדעת התוס' יום טוב שהובאה להלכה בפוסקים.

משכך על אף שמנהג מרבית בתי הדין ובתוכם הרכב זה לחייב את האב לצאת לעבוד בפרט כשמדובר על צרכיהם הבסיסיים של ילדיו, מכל מקום עלינו להימנע ככל שניתן משימוש במושג זה של 'פוטנציאל ההשתכרות', שהרי כאמור מעיקר הדין ייתכן שאין האב חייב כלל לצאת לעבוד לפרנסם.

מן הכלל אל הפרט

מעשה בנידוננו ברור כי כשהאב עובד למחייתו ומשתכר כ-10,000 ש"ח לפרנסתו, והאם טוענת כי הוא יכול להשתכר יותר, לאור הדברים שהעלינו בדבר מחלוקת הפוסקים האם האב חייב להשכיר עצמו ולעבוד לכדי לפרנס את ילדיו עולה כי אין לקבל את הטענה שיש להתחשב בכושר השתכרות של האב.

אכן יתכן כי במקרה קיצוני כשבית הדין רואה כי האב מתרשל ומבזבז זמנו לריק כשמנגד עולליו רעבים ללחם והוא משליכם על הציבור, ברור כי בית הדין לא היה נותן ידו לכך ומחייב את האב לצאת לעבוד ולדאוג לפרנסת ילדיו ולא יהא אכזרי כעורב. ברם במקרה דנן שהאב עובד ומרוויח ומשתדל לפרנס את ילדיו תוך כדי יציאה לעבודה מידי יום למשך 8 שעות ויותר, ברי כי אין להתחשב ב'כושר השתכרותו' גם אם מבחינה עובדתית הייתה האם צודקת.

ג. גובה השתכרותה של האם כעילה לחיובה בנשיאה בנטל

ראשית דבר בבואנו לדון בשאלה זו עלינו לציין כאמור שכל הנידון הינו רק אם נצא מנקודת הנחה כפי השיטה שהבאנו (לעיל סעיף א') שגדר התקנה של הרבנות הראשית בשנת תש"ד הינה מחמת דין צדקה בלבד, הרי זה ברור כי מעיקר דין חיוב מזונות מוטל אך ורק על האב ולא על האם, יעויין בסוגיה בכתובות (דף נ"ט:) בדברי הברייתא:

"דתניא, נדרה שלא להניק את בנה, בית שמאי אומרים שומטת דד מפיו, בית הלל אומרים כופה ומניקתו, נתגרשה - אינו כופה, ואם היה מכירה נותן לה שכרה וכופה ומניקתו מפני הסכנה."

חזינן אם כן שהאם איננה חייבת כלל לזון את ילדיה ולהניק את בנה אפילו בשכר, אלא אם כן במקום סכנה, וכפי שפסק להלכה בשו"ע אבן העזר בסימן פ"ב סעיף ח' וזה לשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אם לא רצתה האם שיהיו בניה עמה אחר שגמלתן [...] הרשות בידה ונותנת אותם לאביהם או משלכת אותם לקהל אם אין להם אב והם מטפלים בהם".

ויעויין בדברי ה'חלקת מחוקק' שם בס"ק י"ב שהוכיח מדין זה על פטור האם לזון את ילדיה וזה לשונו:

'כאן משמע שאין על האם שום חיוב לגדל את בניה אחר שגמלתן, וכבר כתבתי שגם קודם שגמלתן אין עליה חיוב להניק בחנם. ודלא כמו שכתב לעיל בסעיף ה' בשם ר' ירוחם שאם אין לאב כופין אותה'.

וכן פסק להדיא בחידושי דינים והלכות המהר"י ווייל בסימן י"א שאין חיובי מזונות על האם כלל.

אמנם כל זה בילדים עד גיל שש, אך מעל לגיל זה אם ננקוט לדינא שחיוב האב לזונם הוא מכוח צדקה בלבד, על אף תקנת הרבנות הראשית משנת תש"ד הנזכרת, אם כן שמא נאמר שיש מקום לחייב גם את האם על כל פנים כשיכולה לעשות כן, ובפרט כשהאב נמצא במצוקה כלכלית - לפחות על פי גרסתו.

חיובה של אם במזונות ילדים מדין צדקה

ובאמת שבעניין חיובה של האם לסייע לאב בפרנסת הילדים יש לעיין אם גם בכה"ג תהיה נפקא מינה בין השיטות דלעיל, ולשיטות שהתקנה היא מדין צדקה האם יוטל גם על האם חוב לזון את הילדים, או שמא בעניין זה תוקנה תקנה מדין צדקה כשתקנה זו מטילה את האחריות רק על האב באופן ישיר והוא זה אשר חייב מדין צדקה ולא האם. אכן במקרה שהאב אינו בר יכולת כלל, או אז תחויב האם מדין צדקה (ולא מדין תקנה) אלא מגדרי הקרוב קרוב קודם. יתכן מאד שבנפק"מ זו כולם יודו שהאב הוא החייב. יצוין שגם מדיני צדקה בעלמא האב הוא הקרוב קרוב קודם בראש רשימת קרובי הקטינים ורק לאחר מכן מופיעה האם.

אמנם מצינו בפסקי דין רבניים (חלק ט' עמ' 263) להרה"ג הרב שאול ישראלי זצ"ל שכתב בזה"ל:

"אכן חיוב נוסף יש על האב לזון את הבנים מדין צדקה, והוא כמבואר בסימן ע"א אם היה אמיד שיש לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם מוציאים ממנו בעל כרחו משום צדקה, וזנים אותם עד שיגדלו. פשוט הוא שבאמיד, חיוב זה משום צדקה שהוא ככל האמור בדיני צדקה (יו"ד סי' ר"נ): כמה נותנים לעני? – די מחסורו אשר יחסר לו. בזה צריך לדון לפי הרגל הבן, שזה בגדר אשר יחסר לו. וגם בפחות מבן שש האב חייב בזה נוסף על חיובו מכוח התקנה וכו"ל.

אכן, כשזה מדין צדקה יש לברר גם את אפשרויותיה של האם, שכן גם האישה מחוייבת מדין צדקה. ובמקרה שגם היא אמידה יש לדון על חלוקה נאותה של חיוב זה שמדין צדקה שעל האב והאם כאחד. במקרה דנן, שהילד כבר למעלה משש, אין החיוב מכוח התקנה אלא מדין צדקה בלבד.

מדבריו עולה לכאורה שהאב והאם שווים בחבות הצדקה מעל גיל שש.

ובאמת שהדברים צריכים עיון שכן לפי הבנתו של הרב ישראלי אין חילוק והבדל בין חיובו של האב מעל גיל שש ובין חיובה של האם, ושניהם חייבים בשווה במזונות ילדיהם מעל גיל שש מדיני צדקה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לענ"ד נראה ברור כי תקנה זו תוקנה בכדי להאליים ולחזק את חבות הצדקה של האב, ואף שיסודה לפי השיטות הנ"ל היא מדין צדקה בלבד מכל מקום התקנה תוקנה על האב, והוא הוא זה אשר מוטלת עליו חובת מזונות ילדיו מעל גיל שש. ורק אם אין באפשרותו הכלכלית לפרנסם, אז ורק אז מתעוררת חובת דין צדקה (ללא תקנה מיוחדת) של האם מדין הלכות צדקה הרגילים מדין "הקרוב קרוב קודם". ואם אמנם זו תהיה ההבנה בעניין זה, אזי לא נחלק את מזונות הילדים בין ההורים בשווה אם ביכולתו של האב לפרנסם - גם באופן שביכולתה של האם מבחינה כלכלית לפרנסם - ושלא כפי שכתב הרב ישראל זצ"ל.

מקור חיוב האם מדין צדקה

העלנו שעל אף שאין חיוב על אם לזון את ילדיה מחמת דין מזונות, מכל מקום מדיני צדקה יש בהחלט לחייבה - היכא שאין אפשרות לחייב את האב.

מקור לקביעה זו מצינו בפסיקת הרמ"א.

הנה בשו"ע אבן העזר סימן פ"ב סעיף ה' פסק הרמ"א וזה לשונו:

"ויש אומרים הא דגרושה אינה מחויבת להניק וכו' היינו כשמוצא מינקת אחרת ויש לו להשכיר, אבל אם אין לו כופה אותה ומניקתו (רבינו ירוחם)"

חזינן בדברי הרמ"א בשם רבינו ירוחם שהם סבורים שאף על גב שאין האם הגרושה חייבת להניק את בנה כלל, אף על פי כן בהעדר האב - יש לאם חיוב וכופין אותה.

והתקשו האחרונים מה יסוד חיובה ומהיכן לפתע התעורר חיוב זה, הרי מדובר כאן בתינוק היונק משדי אימו וכבר שנינו שחיובו של האב לזון את ילדיו מ'קטני קטנים' הוא אבסולוטי ואיננו קשור לאם כלל? ובפשטות יש לומר שחיובה כאן הוא מדיני הצדקה שאף היא חייבת במצווה זו, ומאחר והאב איננו יכול לדאוג למזונות הילד ואיננו מוצא מינקת אחרת, כופין אותה כאם מחמת מצוות צדקה והיא מניקתו.

כך עולה גם מדברי ה'בית מאיר' באבן העזר שם [סימן פ"ב סעיף ה'] וב'פתחי תשובה' בס"ק ג' שכתב, דאף שזכות האם אחר שגמלתן לבניה לתת אותם לאביהם או להשליכן לקהל שיטפלו בהם כמבואר שם בשולחן ערוך, מכל מקום היינו דווקא באישה עניה שאין בידה לפרנסם אבל אישה עשירה לאו כל כמינה, ברור שחיובה הוא משום הלכות צדקה וכדאמרינן.

כדברים אלה ממש מצאתי בדברי מהר"י אייבשיץ בספרו 'בני אהובה' (פרק כ"א מהל' אישות הלכה ט"ז) שכתב וזה לשונו:

"ונראה דודאי אם האישה עשירה אף לאחר כ"ד חודש כופין את האם לזון בניה דהא כופין על הצדקה ואין לך צדקה גדולה מזה. ואם כן היא שיש לה חלב בדדיה ותוכל להניק הרי היא עשירה לדבר זה, וכופין אותה כמו שכופים על כל צדקה".

עוד מצאתי כן בשו"ת ישכיל עבדי (אבן העזר ח"ו סימן ל"ח) שהעלה כן וכתב וזה לשונו:

"דאם באמת האישה היא עשירה ויש לה האפשרות לטפל בילדה לפרנסו והאב אין לו היכולת אז יש לכפות על האישה לפרנסו, דאין לך קרוב יותר מהאם לבנה, ואין מקום לחלק בין טיפול לפרנסה, דאם היא עשירה הרי יכולה לשלם לאחרת שתטפל בו, וטיפול לא נפיק מכלל פרנסה".

ויעיין עוד בדברי הרמ"ך בהגהותיו על הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות אישות שמסיק דלא כהמגיד משנה והראנ"ח בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנה ב'מעשה רוקח' (לרבי מסעוד חי רוקח, על הרמב"ם שם), הביא דברי הרמ"ך בכתב יד שהשיג על הרמב"ם ועל המגיד משנה שם, וכתב דיש חיוב צדקה גם על האם.

ובעניין מה שכתב הרב המגיד (שם) שחיוב מזונות הוא על האב ולא על האם, תמה עליו, שלא מצאנו חיוב על האב יותר מהאם אלא לעניין תלמוד תורה, מה שאין כן לעניין חיוב האם לזון את ילדיה כשמת האב, וזה לשונו שם:

"אבל לענין הצדקה ולפרנס את קרוביה ובניה היכא דליכא אב, מהיכא תיפוק לן למפטרה. גם הרב דינא דחיי קיים דברי רבינו והסמ"ג שכתבו כן, וכתב שאין שום חולק על זה, ופשיטא שלא ראה דברי הרמ"ך האלה בכתב יד".

וכן כתב בספר 'מנחת אברהם' להגר"א שפירא ז"ל (ח"ג סימן ח') שהאם היא הקרובה ביותר לאחר האב, ויש לחייבה מדין 'צדקה' ואכמ"ל.

סוף דבר נמצאנו למדים, שאף בילדים הפחותים מגיל שש שוודאי שחובת מזונותיהם על אביהם ואין האם חייבת כלל לזונם, אך מכל מקום כשהאב עני יש לחייב את האם מחמת דין צדקה כשיש בידה היכולת.

מן הכלל אל הפרט

עתה נשוב לנידונו כשאנו עוסקים בשלשה ילדים ששניים מהם מעל גיל שש והקטנה ימלאו לה שש בעוד מספר חודשים.

הנה העלנו שאף בילדים מקטני קטנים עד גיל שש באופן שלא שייך לזונם על ידי האב בטרם בית הדין ישליכם על קופת הצדקה העירונית הוא יטיל את החיוב מדין צדקה על האם במידה ויש לה את היכולת לכך, אם כן כל שכן בילדים מעל גיל שש שיש בהחלט להתחשב בגובה הכנסותיה של האם אם וכאשר האב נמצא במצב פיננסי ירוד למדי שאין ביכולתו לזון את ילדיו שאז נחייב את האם מחמת דין צדקה בהתאם ליכולותיה.

עם זאת אנו סבורים כי במקרה דנן יש לאב את היכולת לפרנס את ילדיו לפחות בצרכים ההכרחיים, ולכן אנו לא נוכל לחייב את האם מחמת דין צדקה שתזון את ילדיה במקום אביהם לכל הפחות במה שנוגע לצרכים ההכרחיים שבהם אנו תמיד נחייב את האב כל עוד זה לא פוגע בצרכיו הבסיסיים שלו וכפי שביארנו.

מנגד בכל הנוגע לצרכי הילדים המוגדרים בגדר 'מותרות' ושאינם עולים בהגדרה של 'צרכים בסיסיים', בזה אנו סבורים כי אכן יש להתייחס ליכולותיה של האם. משכך יש בהחלט לחייב את האם בחלק היחסי של הוצאות אלה מדין צדקה, וכפי שנתבאר¹⁰.

התייחסות לפסיקה האזרחית – הלכת בע"מ 919/15

במאמר המוסגר, בשולי הדברים אך לא בשולי החשיבות, נתייחס בקצרה למקובל בנושא בפסיקה האזרחית.

¹⁰ אכן מן הראוי להבהיר כי על אף שביארתי לעיל שהאב חייב בכל צרכיהם הבסיסיים בלבד ולא מעבר לכך, עם זאת נראה שיש לחייב את האב בכל עניין שהבן התרגל אליו, ובכלל זה נראה פשוט גם כל מה שרגילים בו חברתו וסביבתו בהתאם לצרכים המקובלים ביחס לילד הספציפי והחברה בה הוא מצוי. אך שוב כאמור אם אין לאב את היכולת, אזי בית הדין יטיל זאת על האם מדין צדקה כבנידונו שיש לה את היכולת לכך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ידועה הפסיקה הנזכרת לאחרונה בעניין בו חייב ביהמ"ש העליון מזונות ילדים מדין צדקה את האב ואת האם יחדיו באופן שוויוני. לדעת פסיקה זו בטרם נבוא לחייב מזונות ילדים יש להתייחס לרמת הכנסותיהם של שני הצדדים ולחייבם בצורה שווה¹¹.

כאמור לענ"ד על פי תורתנו הקדושה דברים אלה חסרי בסיס. אנו סבורים כי תמיד חיובו של האב הוא ראשון ומוחלט, ורק בהעדר יכולת מוכחת של האב אנו נטיל זאת על האם לסייע בנטל מדיני צדקה. ויעוין במה שכתבתי בזה בשולי פסק הדין הנזכר (כאן בת"א תיק מס' 1020605/7) ואכמ"ל.

ד. קצבת ילדים למי

באת כוח האב טענה כי לאור מצבו הפיננסי של מרשה מן הראוי להתייחס לקצבת הילדים שהאם מקבלת בביטוח לאומי בגין שלושת ילדיה בסך 536 ש"ח ככספים שנועדו לזון את הילדים ויש להפחית סכום זה מחיובו של האב.

ובאמת שיש לעיין בכל נושא הקצבאות למיניהן האם אכן יש להפחית סכום זה מחיובו של האב.

יסוד שאלה זו נעוץ בהגדרת חיובו של האב במזונות ילדיו, האם הוי כחוב כספי ישירות כלפיהם או דלמא הוי חוב לדאוג למזונותיהם אך לא הוי כחוב כספי, ומשכך היכא שיש להם ממון ממקום אחר להתפרנס ממנו ייתכן ויש להוריד סכום זה מחובו של האב.

ובאמת שהארכתי בזה בפס"ד אחר כאן בת"א (תיק מספר 300909/12, פורסם לאחרונה) והבאתי שם את מחלוקתם של הראשונים, כשמחד שיטת הרא"ש (בכתובות פרק ד' סי' יד) והמהר"ם מרוטנבורג שהאב מחוייב לזונם אף בכה"ג, ומאידך שיטת הרשב"א (בתשובה ח"ב סימן שצא), והתשב"ץ (ח"ב סי' רצב סוף תיקון ג') והכנסת הגדולה שפסקו בזה שהאב פטור בכה"ג מלזונם, ופסיקת השולחן ערוך באבן העזר סימן ע"א סעיף א' שמסיק כדעת הרא"ש והמהר"ם מרוטנבורג שחובתו של האב לזון את ילדיו הקטינים היא אבסולוטית ואיננה תלויה בכך האם יש לה לזונם ממקום אחר אם לאו.

חילוק בין 'קטני קטנים' לקטנים

והנה כשמדובר בילדים מתחת לגיל שש אין ספק כי אין להפחית את סכום הקצבה מסכום חיובו של האב וכפסיקת השולחן ערוך הנזכר וכפי שעולה גם מדברי הט"ז שם (באבהע"ז סימן ע"א ס"ק ב') שיש לחייב את האב בכה"ג מאחר וגדר חיובו במזונות ילדים עד גיל שש הוי כחיובו למזונות אשתו, ושם התחייב בכל גוונא 'אנא אפלח ואזון' – גם באופן שיש לה ממקום אחר.

¹¹ ביום 19.7.17 ניתן פסק דין, בהרכב של 7 שופטי בית המשפט העליון, במסגרת בע"מ 919/15 ו-1799/15.

עד אז המצב היה, כי מזונות קטינים בגילאי 6-15, היו נפסקים בהתאם לדין האישי, אשר קבע כי האב הוא זה אשר חייב במלוא צרכיהם ההכרחיים של קטינים בגילאים הללו, ורק מגיל 15 ומעלה, חייבים שני ההורים במזונות ילדיהם מ"דין צדקה" בלבד, בהתאם להכנסותיהם.

אולם, הלכת 919 קובעת כי כבר מגיל 6, חייבים שני הורים יחד, בצרכים ההכרחיים של ילדיהם הקטינים, בהתאם ליחס הכנסות. אמנם, פסק הדין המדובר, עסק במקרה בו מתקיימת משמורת משותפת, זמני שהות שווים אצל ההורים והכנסות דומות, ועל כן נקבע כי במקרה כזה - לא ישולמו כלל מזונות. אולם ההלכה חלה גם על מקרים שאין משמורת משותפת מאחר ונקבע באופן כללי כי בגילאי 6-15 חבים שני ההורים באופן שווה במזונות ילדיהם מדין צדקה, תוך שהחלוקה ביניהם תקבע על פי יכולותיהם הכלכליות היחסיות מכלל המקורות העומדים לרשותם, לרבות שכר עבודה, בנתון לחלוקת המשמורת הפיזית בפועל, ובשים לב למכלול נסיבות המקרה. ויעוין בדברי השופט זילברג בע"א 238/53 (פורסם בנבו) מה שכתב בזה, ואכמ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אולם שונים הדברים כשעסקינן בילדים מעל גיל שש כבמקרה דנן (לפחות שניים מהם) שמאחר וחיובו איננו מהתורה אלא מתקנת אושא כשתקנה זו מקבלת חיזוק ותוקף מתקנת הרבנות הראשית בשנת תש"ד [וכפי שהנו לעיל בהגדרתה], אם כן אפשר שיש באמת לשקול להפחית סכום זה מסכום חיובו של האב במזונות ילדיו, שהרי יוכל האב המוחזק לומר 'קים לי' כשיטת הרשב"א ודעימיה שבכה"ג שיש לילדיו מקור פרנסה אחר יש לפוטרו מחיובו זה.

יעויין בזה ב'אוצר הפוסקים' שישנם פוסקים הסבורים שהאב רשאי לומר 'קים לי' כהרשב"א, שכן אפשר שהשולחן ערוך הנזכר לא ראה דברי הרשב"א, ועל כן פסק כהמהר"ם מרוטנבורג, אך לו היה רואה את הרשב"א היה פוסק כדבריו לפטור את האב.

ובשו"ת יד אהרן אכן מסיק כן לדינא שהאב יוכל לומר 'קים לי' כהרשב"א.

נפק"מ לדינא בחקירה זו

הנפק"מ הראשונה היא באמת בכספי קצבת ביטוח לאומי וכפי שהבאתי. אך מעבר לכך ייתכן שיש נפק"מ נוספות, כגון הוצאות רפואיות המצויות בסל הבריאות, שהאב יהיה פטור מליתן מחצית מהסכום, כמו כן בגוונא שישנה מלגה קבועה למשפחה מרובת ילדים מקופת העיר ו/או ארגון חסד זה או אחר לאור מצבם הפיננסי הירוד, שגם בכה"ג ייתכן שיש לחוש לכך שהאב המוחזק יכול לטעון 'קים לי' ויש להפחית הסכום הנ"ל מחיובו¹². הארכת בזה רבות בפס"ד הנזכר הרוצה יעיין שם¹³.

על כל פנים ברור כי יש לדון בזה בכל מקרה לגופו, והאם יוכל האב לומר 'קים לי' כהרשב"א. בנידוננו נראה שיש להפחית סכום קצבת ביטוח לאומי מסכום חיובו של האב.

ה. חיוב האב בדמי טיפול

עם זאת ועל אף האמור עדיין יש לשקול שוב את הדברים לאור מחויבותו של האב בדמי טיפול לאם, בגין מרבית הזמן שהיא מטפלת בילדיו - מה שאין היא חייבת לעשות כן לאחר גירושיה ממנו.

האב חייב להבין כי הוא זה שחייב על פי ההלכה לשאת בעול גידול הילדים על כל המשתמע מכך, אלא שכל זמן שבני הזוג נשואים הרי שמטבע הדברים ישנה חלוקת תפקידים זו או אחרת הנותנת מענה גם לצורך הזה, לא כך הם פני הדברים כשזוג מתגרש. על כן מעבר לדאגה למזונותיהם חייב האב לדאוג לסידורם בשעות אחה"צ והערב או לממן זאת, ואין זה תפקידה של האם – בפרט אם הדבר עשוי להפריע לה בזמן החופשי לעשות לביתה ולדאוג לפרנסתה שלה, כשבעקיפין גם הילדים נהנים מזה.

מקור הדין

ראשית כבר הבאתי לעיל את דברי הגמרא בכתובות נ"ט: גבי נדרה שלא להניק את בנה דהיכא שנתגרשה אינו כופה אא"כ מכירה דאז כופה אותה מפני הסכנה אך נותן לה שכרה, וכפי שפסק

¹² יעויין בפד"ר י"א בהרכב הדיינים זצ"ל הגר"י רוזנטל, הגר"ע הדאיה, והגר"ב רקובר (עמו' 210) מדבריהם עולה שאכן סברו כך לדינא שיש להפחית את גובה קצבת 'הביטוח לאומי' מהסך שחייב האב למזונות הקטין.

¹³ יעויין שם במה שחלקתי טובא בין חובו של האב בהווה מידי חודש בחודשו שיש להפחית הקצבה מסכום חיובו לבין היכא שהנידון על חוב מזונות עבר כשהילד ניזון מקצבת נכות שקיבל וכדו', ואכמ"ל בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

השולחן ערוך באבהע"ז סימן פ"ב סעיף ה', וכדמוכח כן גם מפסיקת השולחן ערוך שם בסעיף ח' וכפי שדייק משם החלקת מחוקק בס"ק י"ב שהובא לעיל עיי"ש.

זאת ועוד. הנה בפד"ר של בית הדין הגדול בהרכב הרה"ג א.הרצוג, ע.הדאיה, וי.ש. אלישיב זצ"ל (כרך ב' עמ' 4-6) דנו ממש בעניין זה והסיקו כן לדינא שיש לחייב את האב בדמי טיפול מעבר לחובו במזונות הילדים וזה לשונם שם:

"בית הדין קבע את הסכום לא רק עבור מזונותיה אלא גם בעד הטיפול שהאשה מטפלת בה. כי היא לא מחויבת לטפל בילדה שלו. הטיפול בילדה מונע ממנה להרויח עבור מזונותיה היא".

"הוצאות הטיפול בילד מהווים חלק ממזונותיו של הילד. וטעמו ונימוקו של בית הדין היא עפ"י יסוד דברי הרשב"ש סי' קס"ח [...]"

וזה לשון הרשב"ש: תשובה. כבר הסכימו כל האחרונים ז"ל שלא לכוף לגרש המורדת אפילו בטוענת מאיס עלאי על כן אין לכוף לבעל לגרשה וגם אין לה מזונות אבל הוא חייב במזונות בנו הנקתו ושכר שמושו לפי שמעשה ידיה שלה".

ובהמשך דבריהם שם לאחר שדנו בדברי הרשב"ש הסיקו חברי ההרכב כדלהלן:

"אולם לכאורה דברי הרשב"ש הם מובנים ומסתברים כי הרי כל הדיון הוא לענין כלכלת הילד והחזקתו, שבזה אין ספק שהאב מחויב לתת לו די מחסרו אשר יחסר לו. גם זה פשוט לדינא שאין ביד הבעל לחייב את האשה בטיפול הילד אם הוא לא משלם לה מזונות, וכמו באומרת איני ניוזנית ואיני עושה, הואיל והיא מוחזקת בעצמה, וכמו שכתב הבית שמואל הנ"ל, והואיל וטובת הילד דורשת שיימצא אצל אמו, ואם האם לא תקבל את שכר הטיפול לא יהיה לה האפשרות לטפל בילד, אם כן מה לו לילד ולחשבונותיו של האב, הוא התובע והדורש את שלו, הוא איננו צריך לסבול מהדין ודברים המתנהלים בין האב והאם, ולכן לא שייך לומר כי אין להוציא מן הבעל כסף בעד הטיפול של הילד, מפני שהאשה חייבת לטפל בו, וזה בכלל מלאכות הבית שאישה חייבת בהן לעשות לבעל, כי אין לבעל זכות לנכות מדמי החזקת הילד - אשר הוא חייב לילד - על חשבון החוב שהאשה חייבת לו".

חזינו אם כן שגם הם הבינו כן כדבר פשוט שיש לחייב את האב בדמי טיפול לילדיו ואין האם חייבת לעשות זאת.

כדברים הללו מצאתי גם בפס"ד כאן בת"א בהרכב הרבנים הגאונים א. גולדשמיד, ש.ש. קרליץ, י. בבליקי זצ"ל (כרך א' עמוד 113-120) שאף הם הסיקו שיש לחייב אב בדמי טיפול לילדיו כדי שתוכל האם לצאת לעבודתה ולפרנס את עצמה שהרי היא גרושה ובעלה לשעבר כבר אינו דואג למחיתתה, וזה לשונם שם:

"בקביעת גובה סכום המזונות יש להביא בחשבון שהילדה היא בגיל רך וזקוקה לטיפול, ומאחר שהאם עובדת לפרנסתה, יש הכרח למסרה בשעות עבודת האם לטיפול. ומכיון שהאב מחויב במזונות הילדה, ובכלל המזונות הוא הטיפול בה, על כן מוטל עליו לשלם עבור הטיפול. אמנם לו היה הנתבע מפרנס את התובעת, היה מקום לחייב את התובעת בטיפול זה מתורת חיוב מלאכה שהאשה חייבת לבעלה דוגמת הנקה, עיין שולחן ערוך אבן העזר סימן פ' סעיף ו', ועיין שם סעיף ד' ברמ"א.

אולם, מאחר שהנתבע אינו מפרנס את התובעת, הרי אין היא מחויבת במלאכה. ונפסק הדין בשו"ע, בגרושה לעניין הנקה, שם סימן פ"ב סעיף ה'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואם בהנקה כך מכל שכן בטיפול, שהרי אין כופין את האם לטפל בילדים אחרי תקופת ההנקה, כנפסק בשו"ע שם סעיף ח': אם לא רצתה האם שיהיו בניה עמה אחר שגמלתן, אחד זכרים ואחד נקבות, הרשות בידה, ונותנת אותם לאביהם [...] והלכה זו שעל האב לשלם לאם שכר הנקה וטיפול, היא לאו דוקא בגרושה, אלא גם באב בעל - לאשתו, אם הבעל אינו מפרנסה. כי מכיון שאינו נותן לה למזונותיה אין עליה כל חיוב מלאכה, וההנקה והטיפול בכלל זה. (עיין בית שמואל בשו"ע שם ס"ק כ"א).

דבר זה, חובת האב לשלם לאם עבור הטיפול בילדם - גם אם האם היא אשתו של האב, במקרה שאינו מפרנסה - מפורש הוא בתשובות הרשב"ש סימן קס"ח.

אשר על כן עולה מן הדברים כי פשוט וברור שמעבר למזונות הילדים הרי שהעול בטיפולם וגידולם הוא על האב בלבד על כל המשתמע מכך, וזה מלבד חיובו במזונותיהם כאמור.

תשלום הצהרון על האב

לאמור לעיל יש משקל חשוב בכל אימת שבית הדין יושב על המדוכה ומקבל החלטות בכל הקשור לחיוב האב במזונות, שמעבר לכך יש גם כן חיוב בדמי צהרון חיוב בהוצאות חינוך וכן בשכירת מטפלת לשעות אחה"צ וכדו', שמעיקר הדין האב חייב לישא בנטל זה לבדו¹⁴.

מן הכלל אל הפרט

לאור האמור בנידוננו - כאשר אנו דנים על כספי קצבת ילדים האם יש להפחית סכום זה מחובו של האב - ייתכן שיש לומר שכספי קצבת ביטוח לאומי נועדו לעזור ולסייע בגידול הילדים ומאחר וחלק מהגידול הוא טיפול בילד 24 שעות ביממה והאב איננו משתתף בכך, מן הראוי להותיר לפחות סכום זה בידי האם למטרה זו.

הדברים מקבלים משנה תוקף בפרט בנידוננו שהאב איננו מרבה לשהות עם ילדיו, והדבר גורם למעמסה כבדה על האם עד כדי לקיחת מטפלת שלש פעמים בשבוע בסכום רב כפי שתוארה בפנינו.

ו. שינוי בהסדרי השהות מן המוסכם בהסכם הגירושין

בדבריה העלתה התובעת כי האב בקושי בא לראות את ילדיו והדבר גורם לה למעמסה רבה ולהוצאות כספיות נוספות כדוגמת שכירת מטפלת שלש פעמים בשבוע בסכום של 200 ש"ח ליום (50 ש"ח לשעה) ס"ה 2,400 ש"ח חודשית.

הגם שאנו סבורים שהתובעת הגזימה קמעא ברכיב זה, על כל פנים לאור האמור שהאב חייב בדמי טיפול, יש לקחת זאת בחשבון בבואנו לקבוע את גובה חיובו של האב במזונות הילדים, בפרט כשלהדבריו הוא בא לראותם רק פעם אחת בשבוע בימי שלישי (מעבר לשבת פעם בשבועיים) ולדברי האם אף בזה הוא לא תמיד עומד.

¹⁴ על אף שהדברים ברורים ואין כאן מקום להאריך בזה, אוסיף ואומר שמה שאנו רואים בחלק גדול מפסקי דין והחלטות בתי דין לחייב את שני הצדדים במחצית מהתשלום על צהרון וכדו', נראה לומר שאין זה מעיקר הדין כך אלא כתוצאה משיקול דעת בכל מקרה ומקרה לגופו ובהתחשב בגורמים נוספים או כשבני הזוג הסכימו על כך בהסכם הגירושין לרווחת ילדיהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אנו סבורים כי אין תחליף לדמותו של האב בחיי ילדיו ולצורך החשוב שהאב יהיה מעורה ביתר שאת בחייהם היומיומיים בפרט כשמדובר בילדים קטנים בני 5-7, משכך אין מנוס מלשנות זאת.

תסקיר הרווחה

ביום א' באדר תש"פ (26.02.20) הונח על שולחננו תסקיר שרותי הרווחה מב' בו הם פורטים את משנתם בתיק זה.

לאחר שדנו בזה בוועדת תסקירים, קובעת עורכת התסקיר בסעיף 1 להמלצתה וכן בהמלצה הסופית כי טובת הילדים הינה שהאב יראה את ילדיו לפחות פעמיים בשבוע, אלא שיש לבוא לקראתו של האב שדר במקום מרוחק מהם, ולפיכך מעבר לימי שלישי בו ייקח את ילדיו על בסיס קבוע, הוא יעשה השתדלות להוסיף עוד יום בימי ראשון שני או חמישי בהודעה מראש של 24 שעות קודם לכן.

החלטת בית הדין להסדרי השהות

ביום ח' באדר תש"פ 04.03.20 החליט בית הדין לקבל את המלצות התסקיר מלבד לינת הקטינים אצל האב במוצ"ש אחת לשבועיים. בהחלטה הנזכרת הובהר כי לאור העובדה שההמלצה לשינוי האמור מהסכם הגירושין לגבי החזרה במוצ"ש לבית האם לא נסמכה על טובת הילדים ישירות אלא מתוך שיקולי עבודתה של האם, לכן בית הדין החליט שלא לשנות מן ההסכם בעת הזו, והציע לשקול את לינת הילדים אצל האב במוצ"ש אחת לשבועיים תמורת פיצוי כספי בגין כל לינה בהפחתת 150 ש"ח מחובו במזונותיהם.

טובת הילדים כגורם מכריע

שונים הדברים בתכלית ככל שאנו דנים עתה לגבי תועלתם ורווחתם של הילדים עצמם באשר לתכיפות הסדרי השהות כשלנגד עינינו טובתם של הילדים, אין ספק בכך שהקטינים זקוקים לראות את אביהם יותר מפעם אחת בשבוע וכפי שמקובל פעמיים בשבוע זהו המינימום.

אין ספק כי אם נוצר מצב בו מי מהילדים (ל') איננו מקבל טיפול נאות ועזרה כקלינאות תקשורת וכדו' בשל חוסר יכולת לפנות זמן לקחתו לטיפול (עמוד 7 לתסקיר הרווחה) – מצב זה הינו בלתי נסבל וחייב להדליק נורה אדומה.

על כן גם אם בני הזוג חתמו על הסכם הגירושין בו נאמר (בסעיף ו' ס"ק 1) כי הסדרי השהות באמצע השבוע יתקיימו רק בימי שלישי, מכל מקום טובת הילדים היא זו המכריעה.

האב חייב להבין שעם כל הכבוד והדאגה למצבו הלא פשוט גם מבחינה פיננסית (מצב שנכפה עליו לדבריו כתוצאה מהגירושין), הוא איננו יכול לאחוז את החבל בשני קצותיו, גם לא להיות מעורב (כמעט) בחייהם של שלושת ילדיו, לדור במרחק רב מהם מתוך החלטה שלו, וגם לא לשלם לאם בגין טיפולה בילדים מעבר למזונות, ולתת לה לקרוס עקב העומס הרב המוטל על כתפיה בפרט בטיפול יומיומי בילדים.

על כן אנו סבורים כי על האב לעשות מאמץ עליון לעמוד בהסדרי שהות תכופים יותר ולהגדילם לפעמיים בשבוע.

ברור שאם האב יעמוד בכך יש מקום לבוא לקראתו ולהסיר מחובו את רכיב דמי הטיפול.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אולם במידה ויחליט האב מסיבותיו עמו שאין לו יכולת לעמוד בכך, אנו סבורים כי אין מנוס מלחייבו גם בדמי טיפול לאם ילדיו, כדי שתוכל לעמוד בנטל הכבד מנשוא בגידול שלושת ילדיה כמעט בלא עזרה וסיוע מאביהם למעט פעם אחת בשבוע.

ז. מסקנות ופסק הדין

העלנו לעיל (סעיף א') שאף אם ננקוט שחיובו של האב במזונות ילדיו מעל גיל שש הוא מחמת דין צדקה בלבד, מכל מקום הנטל הוא על כתפיו תחילה ולא על כתפי האם על כל המשתמע מכך, אלא שחיובו עקרונית רק בצרכיהם ההכרחיים כמקובל במגזר ובחברה שהם גדלים ומחונכים.

העלינו (בסעיף ב') שמבחינת ההלכה אנו נמעיט ככל שניתן מלתת משקל לפוטנציאל השתכרות האב, ועל כן בקשת האם בעניין זה נדחית.

עוד העלנו (בסעיף ג') שיש משקל להשתכרותה של האם בפרט כשמדובר בילדים ששניים מהם מעל גיל שש, אך ברור שאף מדין צדקה יש לחייב את האב קודם ורק בלית ברירה נחייב אף את האם להשתתף בנטל, ודלא כמקובל בערכאה אחרת.

עוד העלנו (בסעיף ד') כי באופנים מסויימים כדוגמת מקרה זה יש מקום להוריד את סכום קצבת הילדים מסכום חיובו של האב במזונות ילדיו.

עם זאת ביארנו (בסעיף ה') כי במקרה דנן אנו סבורים כי יש לחייב את האב בדמי טיפול חודשיים, בוודאי בעת הזו שהאב רואה את ילדיו באמצע השבוע פעם אחת בלבד.

אנו סבורים (בסעיף ו') שעל אף המוסכם בין הצדדים בהסכם הגירושין להסדרי שהות פעם אחת בשבוע, מ"מ לטובת הילדים ורווחתם על האב להוסיף יום נוסף לזמני שהות עם ילדיו, ובמידה ויעמוד בזה יוסר רכיב דמי הטיפול מחיובו של האב.

כאן המקום לציין מהאמור בהחלטתנו מיום ו' באדר א' תשע"ט (11.02.19) בסעיף ב' כדלהלן:

ביום 2.01.19 התקיים בפנינו דיון בעניינם, כאשר בסופו הוזכר כי האם תסכים לקביעת מזונות בגובה 3,600 ש"ח (לא כולל מדור והוצאותיו והוצאות חינוך, בריאות ומחציות), וזאת אם האב יעמוד בהסדרי הראיה המקובלים. במידה ולא, הם יבקשו להגדיל את הסכום.

בית הדין לוקח זאת לתשומת לבו טרם מתן הכרעה בנידון.

פסק דין

לאור האמור ולאחר בחינה מחודשת של כלל הנתונים המונחים בפנינו ושיקול הדעת, מוחלט בזאת כדלהלן:

- א. בית הדין מחייב את הנתבע במזונות קבועים לשלשת ילדיו בסך 3,600 ש"ח.
- ב. על סכום זה יש להוסיף סך 2,500 ש"ח בגין מדור והוצאותיו.
- ג. מעבר לאמור, בית הדין מחייב את האב לשאת במחציות רפואיות חריגות שאינן מכוסות ע"י קופ"ח והוצאות חינוך. רכיב זה מוגבל עד 1,200 ש"ח לחודש ומותנה בהגשת אסמכתאות לאב כנדרש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- ד. בעניין קייטנות שיעורי עזר וחוגים - בית הדין מקבל את דרישת הנתבע ומורה על מחויבותו להשתתף במחצית חוג אחד בלבד וקייטנה אחת שנתיים עד גיל 14.
- ה. על אף האמור, לאור מצבו של האב, בית הדין מחשיב את כספי קצבת ילדים מביטוח לאומי בסך 536 ש"ח כחלק מתשלום האב לילדיו. משכך הסכום הבסיסי לרכיב מזונות ומדור והוצאותיו יהיה מעתה בסך 5,564 ש"ח (6,100-536).
- ו. סכום זה (בסך 5,564 ש"ח) יעביר האב מידי חודש בחודשו לחשבון האם עד ל-10 לכל חודש קלנדרי.
- במידה ותוצג לאב קבלה על הוצאה רפואית ו/או חינוכית ו/או כל הוצאה אחרת שהאב חייב בה, יוסיף האב את השתתפותו זו לסכום החודשי שיעביר לאם ילדיו במועד הקרוב.
- ז. מובהר בזאת כי מוטל על האם לעשות הכול כדי לקבל את מירב ההנחות והזכויות בכל ההוצאות למיניהם לרבות רפואיות וחינוכיות כאחד.
- ח. כמו כן דמי טיפול בסך 1,000 ש"ח יתווספו מידי חודש בחדשו לסכום המזונות עד מלאת לבת הקטנה 12 שנה. סכום זה יוסף באופן מודולרי על בסיס 250 ש"ח לשבוע בו יהיה מפגש אחד בלבד באמצע השבוע, ס"ה (5,564+1,000) 6,564 ש"ח לא כולל מחציות כאמור בסעיפים ג-ד דלעיל.
- ט. במידה והאב ישיב בחיוב להצעת בית הדין ובפועל יוסיף עוד יום נוסף בשבוע להסדרי השהות עם ילדיו, רכיב דמי הטיפול יוסר והסכום הקבוע שוב יעמוד על 5,564 ש"ח.
- י. החלטה זו מחליפה את ההחלטה מיום ו' באדר א' תשע"ט (11.02.19) וכוחה יפה לשלש שנים הקרובות (אלא אם כן ישנו שינוי קיצוני אצל מי מהצדדים), לאחר מכן תינתן אפשרות למי מהצדדים לדרוש שינוי זה או אחר בהתחשב בנסיבות.
- יא. בהתאם להחלטתנו מיום ב' בשבט תשע"ט (08.01.19, תיק 3) וכהמשך להחלטתנו מיום ו' באדר א' תשע"ט (11.02.19) הרי שפסק דין זה מתייחס לכלל התקופה מעת התביעה בתאריך ט' בחשון תשע"ט (18.10.18). לפיכך על הצדדים לחשב ממחצית חודש זה (אוקטובר 2018) ואילך את כלל התשלומים ששילם האב עבור שלושת ילדיו ולהפחיתם מסכום חיובו. במידה ולא יגיעו להסכמה תוגש בקשה מתאימה מגובה באסמכתאות ובית הדין יכריע.
- יב. בגין כל הפרה בהסדרי השהות כשתוכח עשוי בית הדין לחייב את המפר לשאת בדמי טיפול לצד השני בסך 50 ש"ח לשעה.
- יג. באשר לחובו של האב על חלקו בהוצאות האם לילדיה בסך 24,355, בית הדין בא לקראת האב ומעמיד זאת על סך 18,000 ש"ח. סכום זה ישולם במשך שלש שנים הקרובות ב-36 תשלומים שווים של 500 ש"ח שיתווספו לתשלום החודשי הקבוע כאמור לעיל בסעיפים ח'-ט'.
- יד. כל הסכומים האמורים בפס"ד זה יהיו צמודים למדד אחת לשלושה חדשים ולא למפרע.
- טו. מובהר בזאת כי במידה והאב יאחר את תשלום המזונות והאם תגבה זאת בהוצאה לפועל, לא יזדקק בית הדין לתביעותיו בעניין, וכפי שנקבע בהחלטת בית הדין הגדול בתיק 798549/5.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ניתן לפרסם פס"ד זה לאחר השמטת פרטים אישיים כנדרש.

ניתן ביום ח' בטבת התשפ"א (23/12/2020).

הרב שמעון לביא

הרב רפאל זאב גלב

הרב יצחק מרוה – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה